

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

«Τέλος του ανθρώπου οί άνθρωποι»

ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΕΙΜΩΝΑ

‘Ο ‘Αδελφός

Κέδρος, 1975, σ. 51

Δεκαπέντε χρόνια χωρίζουν τον «‘Αδελφό», τελευταίο αφήγημα του Χειμώνα (1975), από τον πρώιμο «Πεισίστρατος» (1960). ‘Ενδιάμεσοι σταθμοί: «‘Η ‘Εκδρομή» (1964), το «Μυθιστόρημα» (1966), «‘Ο γιατρός ‘Ινεόςτης» (1971) και ο «Γάμος» (1974). Με τὰ ξηρὰ αὐτὰ ὀλιγοσέλιδα ἔργα ἐνηλικιώθηκε ἕνας συγγραφέας (πῶσο! τὸ κατορθῶνουν;) καὶ μαζί του καὶ ἡ μεταπολεμικὴ μας πεζογραφία (αὐτὴ ἡ σύμπτωση δὲν εἶναι φυσικὰ, τυχαία). Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀσκηση πολὺτροπῆς: ἀσκηση σώματος, ἀσκηση σιωπῆς, ἀσκηση γλώσσας, ἀσκηση γραφῆς. Καὶ ὅλα αὐτὰ στὸν τόπο μας. Θέλω νὰ πῶ: στὶς ρίζες μας καὶ τὰ νερά μας· μετὰ τὰ δικά μας πρόσωπα, ποὺ ἡ γέννηση, οἱ παραμορφώσεις καὶ ὁ θάνατος στιγμάτισαν τὴν πρόσφατη πολιτικὴ μας ἱστορία καὶ τὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας. Δὲν εἶναι λίγο.

‘Ηδη στὸ «Γάμο» εἶχε ἀνοίξει ὁ Χειμῶνας τὸν ἰδιότροπο πεζογραφικὸ του διάλογο μετὰ κορυφαίους ὄρες τῆς ἑλληνικῆς ποίησης. ‘Εκεῖ ἡ παθολογία (πολιτικὴ καὶ προσωπικὴ) τῆς δικτατορίας βύραζε μῦθο ἀπὸ τὸ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ — τὰ πρόσωπα καὶ τὰ μοτίβα του. ‘Ετσι ὁ ἐφιάλτης καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης βρῆκαν τὴν μαριμερηνία γούρνα τους.

Τώρα τὸ θέμα τοῦ φονικοῦ χρέους ξαναπιάνει

τὰ ἀπὸ τὴν ἀρχέτυπὴ του ρίζα. Μετὰ τὰ ξερὰ φύλλα τοῦ πανάρχαιου δέντρου τυλιγεται ἡ ‘Αδελφὴ (παράλλαγμα τῆς ‘Ηλέκτρας) καὶ ὁ ‘Αδελφός (παράλλαγμα τοῦ ‘Ορέστη). Πίσω καὶ ἀνάμεσά τους, τὰ εἰδῶλα τῆς μάνας (Κλυταιμνήστρα), τοῦ πατέρα (‘Αγαμέμνων), τοῦ ἐραστοῦ (‘Αίγιθος). ‘Ανώνυμοι ὄλοιοι τους, μεταβάλλουν τὴν ἀρχαία ἀρένα σὲ στέρνα, ὅπου χορὸς καὶ θεατὲς σκύβουν νὰ δοῦν τὴν ἀλοφιασμένη τους ὄψη.

‘Απὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ὁ «‘Αδελφός», ὅπως καὶ ὁ «Γάμος», εἶναι προϊόν τῆς λογοτεχνίας μας Δευτερογενῆς θὰ ἔλεγα λογοτεχνία, ἂν δὲν κινδύνευε νὰ παρεξηγηθῶ. ‘Οπωσδήποτε καὶ στὶς δύο περιπτώσεις δὲν πρόκειται γιὰ μεταγραφή δοκιμασμένων τύπων τῆς ποίησης, μήτε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση ἐνὸς συστήματος ἀντιστοιχιῶν, ποὺ ἤθελε ὁ ‘Ελιοτ.

‘Απλὰ καὶ μόνο τὸ σῶμα τῆς δοσμένης λογοτεχνίας (λέξεις, μοτίβα καὶ πρόσωπα) παῖει τὸ ρόλο φίλτρου, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο διηθεῖται καὶ κινεῖται περὶ λόγος, προτοῦ ποτίσει τὴν ἡμερικὴ συγγενικὴ του ὕλη, καὶ τὴν στεριώσει.

‘Ο «‘Αδελφός» εἶναι μιὰ πρόζα δύσκολη, τυλάχιστον γιὰ ὅσους ἀποσύνδεσαν τὴν λογικὴ ἀπὸ τὸ δίχτυ τῶν αἰσθησέων καὶ ἀπὸ τὸν κόσμον ποὺ πάει νὰ πῆ: τὴν τάξη) τῶν ὄντων τους. Γιὰ τοὺς ἄλλους ὑπάρχουν πολλές προσβάσεις, νὰ μποῦν σ’ αὐτὸ τὸ δάσος μετὰ τὴν ἀρχαία πνίδα Λόγου χάρι:

‘Η γλώσσα. ‘Η καταγωγὴ τῆς τὴν ἀνάγει στὴ «Γυναίκα τῆς Ζάκυθος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἀκόμη πρὸ πάνω: στὴ μετάφραση τῶν ‘Εφομήκοντα. Μικρὸς, κοφτὸς προτάσεις, κύριες κεδὸν βτὸ σύνολό τους, πελεκημένες σ’ ἕνα βράς ποὺ

τὸν βλέπεις νὰ σφάζεται, δίχως νὰ ματώνει.

‘Υστερα ὁ σπαραγμένος μῦθος. ‘Αρχίζει μετὰ τὴν ‘Αδελφὴ νὰ ετοιμαεῖ τὸ ζῶσι τοῦ ‘Αδελφοῦ. ‘Επεταί, ἀναδρομικὰ, ἡ γέννηση καὶ ἡ ἀνατολὴ τοῦ δίκλωνο αὐτοῦ βλαστοῦ, ποὺ πρέπει νὰ κρατήσῃ τὸ βάρος τοῦ καθαρτήριου φόνου. ‘Ὡς τὸ πέμπτο κεφάλαιο ὁ κισσὸς τοῦ λόγου τυλιγε τὴν ἀδελφὴ· στὸ ἕκτο κεφάλαιο ἡ μετάσταση τοῦ βαρῶς λυγίζει τὸν ἀδελφὸ. Καὶ ὡς τὸ δωδέκατο κεφάλαιο ἐκεῖνος σπέρνει τὸν ἀποστολικὸ του ρόλο, ποὺ θὰ τὸν φορτωθῇ, ὅμως, στὴ συνέχεια ἡ ἀδελφὴ, ἐσφλώντας, μετὰ τὴν δικὴ τῆς μεταμόρφωση καὶ μετὰ τὴν δικὴ τῆς φθορᾶς, τὴ δικὴ του μνήμη καὶ τὴ δικὴ του μνημείωση. ‘Αλλὰ τὸ χρέος τοῦ φόνου δὲν καθορίζει τὸν κόσμον θερίζει μόνο ἀνθρώπους. Καὶ ἡ νοβέλα αὐτὴ ποὺ ἀνοίγει μετὰ τὴν σπορὰ τῆς οἰκογενειακῆς αἰσχυλικῆς ‘Ορέστειας, κλείνει μετὰ τὸ μαῦρο φῶς τῆς δημόσιας αἰσχυλικῆς Θηβαΐδας: ἡ ‘Ηλέκτρα, ποὺ μεταμορφώνεται στὸ μεταξὺ σὲ ‘Ιῶ, δὲν προλαβαίνει νὰ γίνῃ ‘Αντιγόνη ὁ ἀδελφός της, ὅμως, μετὰ τὰ σύμνεργα τῆς κατὰ φθορῆς Δίκης, διχάζεται στὴν ἔβδωμ πύλη τοῦ τέλους σὲ ‘Ετεοκλὴ καὶ Πολυνίκη.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ μορφή ἀνάγνωσης τοῦ θεματικοῦ ἴστου πολὺ ἐπικίνδυνη, στὸ βαθμὸ τοῦλάχιστον ποὺ ὁ ἀναγνώστης θὰ γυρέψῃ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα κι ἄλλες ἀντιστοιχίες ἀνάμεσα στὸν ἀρχαῖο ὕθο καὶ στὴ νεοελληνικὴ του παραλογὴ. Γιατὶ ἡ ὕλη τῆς πεζῆς αὐτῆς παραλογῆς εἶναι ὀλίγε τῆς ἐποχῆς μας, μικροσκοπημένης ἀπὸ τὸ Χειμῶνα μετὰ ἀπὸ τὸ δικό του κορμί. ‘Ὅ,τι κυρίως ἐνδιαφέρει τὸ συγγραφέα εἶναι νὰ φανοῦν οἱ ἀρθρώσεις· τὰ ἄλλα πρέπει νὰ προσθέσῃ ὁ ἀναγνώστης.

‘Αν χρειάζεται νὰ καταλογίσω ἐπὶ πλέον μερικὸς ἀπὸ τοὺς χαρακτήρες τῆς ὄριμης αὐτῆς πρόζας τοῦ Χειμῶνα, ποὺ κλείνει, νομίζω, ἕναν πρῶτο κύκλο, θὰ σταματοῦσα:

1. Στὴν αἰσθητὴ τοῦ ἀφηγηματικοῦ ρυθμοῦ. Αὐτὸς ὀρίζει τὴν ἀναπνοὴ καὶ τὶς ἀνακοπὲς τοῦ λόγου, τὰ κενὰ καὶ τὶς κατανομές του, τὶς κάβητες καὶ ὀριζόντιες διαιρέσεις του.

2. Στὴν ὀπτικὴ καὶ ἀκουστικὴ ἐνάργεια. Στοιχεῖα ποὺ κάνουν τὴ γραφὴ του νὰ συμπεριφέρεται σὰ μουσικὴ, ποὺ τὴν κόβουν κάθε τόσο ὅμιμες βυζαντινὲς εἰκόνες καὶ ἀστραπὲς τῆς τοιχογραφημένης ‘Αποκάλυψης.

3. Στὴν κρυσταλλικὴ ἀξία τῆς λέξης. Ποὺ δίνει στὴν πρότασή του τὴ φυσιογνωμία τῆς τρυφερῆς ἀνασκαφῆς.

4. Στὴ χρῆση, τέλος, τῆς μεταφορᾶς. Ποὺ ἐδῶ δὲν χρησιμοποιεῖται ὡς στοιχεῖο διακοσμητικὸ μιὰς ρητῆς πραγματικότητας, ἀλλὰ ὡς ὄργανο κυριολεξίας γιὰ ἀσρητὰ ἀκόμη κοιτάσματα τῆς.

Γενικὰ, ὁ «‘Αδελφός» εἶναι διβλίο ἀπλὸ καὶ ἄμεσο. ‘Αντιστέκεται στὴν μετάφραση ἀλλὰ ἀπαζημιώνει τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωση καὶ τὴν ἐντατικὴ ἀκρόαση. ‘Ὅπως ὄλοιοι οἱ κελοὶ καὶ γόνιμοι μῦθοι, ποὺ δὲν εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνον παραμύθια.

Δ. Ν. Μαρωνίτης

‘Ο καθηγητὴς Δ.Ν. Μαρωνίτης διδάσκει ἀρχαία καὶ νέα ἑλληνικὴ λογοτεχνία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. ‘Εχει ἐκδόσει μελέτες γιὰ τὸν ‘Ηρόδοτο, τὸν ‘Ομηρο καὶ τὴν νεοελληνικὴ ποίηση.